

ZÁMKY

ČECH A MORAVY

PŘÍBĚHY PALÁCŮ, REZIDENCÍ A LETOHRÁDKŮ

JAN KVIRENC

JAN KVIRENC

ZÁMKY ČECH A MORAVY

PŘÍBĚHY PALÁCŮ, REZIDENCÍ
A LETOHRÁDKŮ

Grada Publishing

Jan Kvirenc

ZÁMKY ČECH A MORAVY

Příběhy paláců, rezidencí a letohrádků

Vydala Grada Publishing, a. s.
U Průhonu 22, Praha 7
obchod@grada.cz, www.grada.cz
tel.: +420 234 264 401
jako svou 8529. publikaci

Odpovědný redaktor Petr Somogyi
Ilustrace Jan Syka
Fotografie autor, sbírka Scheufler, sbírka Pavla Fiedlera
Fotografie na obálce: nahoře zámek Buchlovice, dole zámek Dačice
Grafická úprava a sazba Jakub Náprstek
Počet stran 320
První vydání, Praha 2022
Vytiskla tiskárna PBTisk a. s., Příbram

© Grada Publishing, a. s., 2022
© Jan Kvirenc, 2022
Cover Photo © Depositphotos/Dziurek

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

ISBN 978-80-271-4908-7 (ePub)
ISBN 978-80-271-4907-0 (pdf)
ISBN 978-80-271-3607-0 (print)

OBSAH

Úvod 9

BEČVÁRY | *Generál z písničky* 11

BECHYNĚ* | *Renesanční živobytí* 16

BLANSKO A RÁJEC NAD SVITAVOU* | *Býčí rituály* 21

BRANDÝS NAD LABEM* | *Císařský zámek* 26

BUCHLOVICE* | *Nemocnice na zámku* 31

ČECHY POD KOSÍŘEM* | *Malířská paleta* 36

ČERVENÝ HRÁDEK* | *Lord zprostředkovatel* 41

ČESKÝ KRUMLOV* | *Kočár ze zlata* 46

DAČICE* | *Kostka cukru* 51

DUCHCOV* | *Hašteřivý světoběžník* 56

FULNEK | *Bratrský učitel* 61

HLUBOKÁ* | *Středověký styl* 66

HOLEŠOV* | *Farářův konec* 71

CHLUM U TŘEBONĚ A DĚČÍN* | *První sirotci Velké války* 76

CHLUMEC NAD CIDLINOU* | *Koruna Karlova* 81

CHUDENICE* | *Od kroniky po manifest* 86

CHYŠE* | *Šlechtický preceptor* 91

JAROMĚŘICE NAD ROKYTNOU* | *Moravské opery* 96

JEZEŘÍ* | *Na rozhraní světů* 101

KAMENICE, LOJOVICE, OLEŠOVICE, ŠTIŘÍN | *Akce Zámky* 106

KONOPIŠTĚ* | *Válečná rada* 111

KOSTELEČEK NAD ČERNÝMI LESY,	
HRUBÁ SKÁLA, JIČÍN <i>Chlípna paní</i>	116
KROMĚŘÍŽ* <i>Sněm ústavní</i>	121
KUKS* <i>Svárlivý hrabě</i>	126
KUNÍN* <i>Školy Otce národa</i>	131
KYNŽVART* A RYCHNOV NAD KNĚŽNOU* <i>Rivalové</i>	136
LEDNICE* A VALTICE* <i>Park a tužka</i>	141
LETOHRAD <i>Pán z portrétu</i>	146
LIBĚCHOV <i>Nadaný kuchtík</i>	151
LOBKOVICE A MALEČ* <i>Největší Čech</i>	156
LUŽANY <i>Český mecenáš</i>	161
LYSICE* A ZDISLAVICE <i>Knihovna Dubských</i>	166
MANĚTÍN* <i>Přívab baroka</i>	171
MĚLNÍK*, MORAVSKÝ KRUMLOV,	
KRAVAŘE* <i>Umění alchymické</i>	176
MNICHOVO HRADIŠTĚ* <i>Staré pořádky</i>	181
NOVÉ MĚSTO NAD METUJÍ* <i>Vlastenecký architekt</i>	186
ORLÍK NAD VLTAVOU* <i>Ohnivý bál</i>	191
PARDUBICE* <i>Hospodaření pana Viléma</i>	196
PERUC* <i>Sličná pradlena</i>	201
PLASY* <i>Knížecí hrobka</i>	206
PLOSKOVICE* <i>O Daliborově nouzi</i>	211
POBĚŽOVICE <i>Japonská nevěsta</i>	216
RATIBOŘICE* <i>Babička a paní kněžna</i>	221
ROSICE* <i>Moravský hugenot</i>	226

STÁDLEC <i>První elektrotechnik</i>	231
STRÁŽ NAD NEŽÁRKOU* <i>Černá paní</i>	236
SYCHROV* <i>Královské apartmá</i>	241
TŘEBÍVLICE <i>Lázeňská elegie</i>	246
TŘEBNICE <i>Příběh pomníku</i>	251
TŘEBONĚ* <i>Rozlomená růže</i>	256
TUPADLY <i>Slavín a Alhambra</i>	261
VELKÉ BŘEZNO* <i>Nerovnorodá ženitba</i>	266
VELKÉ LOSINY* <i>Čarodějnický děkan</i>	271
VELKÉ MEZIŘÍČÍ* <i>Zakrvácený kapesník</i>	276
VELTRUSY* <i>Světový veletrh</i>	281
VRCHOTOVY JANOVICE* <i>Vojenský prostor</i>	286
ZÁKUPY* <i>Císař Dobrotivý</i>	291
ZBIROH* <i>Rebel s protekcí</i>	296
ZELENÁ HORA <i>Podvržené pergameny</i>	301
ŽIDLOCHOVICE A NÁMĚŠŤ NAD OSLAVOU* <i>Prezidentské zámky</i>	306
<i>Použité prameny a literatura</i>	312
<i>Poznámka k vyobrazením</i>	317
<i>Výběrový místní rejstřík</i>	318

* Objekty označené hvězdičkou nabízejí k prohlídce dobové zámecké interiéry.

ÚVOD

Ještě dosud v tak vysokém počtu stojící nádherné paláce postavené českými kavalíry..., nákladně a s vkusem zřízené venkovské zámky a parkové zahrady...

Mikuláš Adaukt Voigt

Učenému piaristickému mysliteli z 18. století můžeme s klidem dát za pravdu dodnes – Čechy a Morava jsou posety stovkami zámků i městských paláců. *Nyní právě stavím krásný dům, svěřoval se v roce 1753 kníže Kounic. Jsem sám sobě architektem a zahradníkem a tvůrcem všeho toho, co se odehrává před mýma očima, a mám radost, jestliže vidím, že i lidé vkusu mé dílo chválí.*

Právě množství lokalit je naším limitem. Podobně jako ve spřízněném svazku o hradech* nebyla kritériem výběru architektura či výtvarné styly, střídání vlastníků nebo míra uchování šlechtických a královských sídel. Měřítkem nám byly „velké dějiny“ Českých zemí. Osudy pětasedmdesáti zámeckých rezidencí a jejich majitelů jsou totiž zároveň příběhem našich dějin. Od vysoké politiky a diplomacie po intimní vztahy, od válek, zločinu a intrik k obětavosti, od slávy po zavržení. A patří do nich stejně tak osobnosti světoznámé i ty pozapomenuté či proslulé objevy a umělecká díla se svými mecenáši.

Dějištěm bude zámek i podzámčí – salóny, reprezentační sály a okolní parky, stejně jako svět služebnictva. Vedle divadla, plesu nebo loveckých revírů navštívíme kuchyni, školu, ale rovněž třeba prezidentskou kancelář. Nebudeme se přitom bát překročit naše hranice, nejdále až do exotického Japonska. Naše putování obsáhne příběh pravěký či středověký, ale kulisu většiny dějů bude novověká historie: staletí renesance, baroka, klasicismu i romantismu a historizujících slohů až k bouřlivým dějinám 20. století, jež silně ovlivnilo nejenom život šlechty, která v moderní době přišla o svá společenská privilegia.

Pocit autenticity při četbě doufáme podpoří hojně zastoupené dobové prameny, nechybí erbovní galerie ani vzácné snímky prvních českých fotografů.

Ať půjde o velké palácové komplexy nebo malá venkovská sídla, stále přitom chceme mít na paměti krédo vyslovené humanistickým právníkem a historikem Janem Kocínem z Kocínětu: *Historia tedy, má-li býti mistrem života lidského, tyto tři povahy a vlastnosti do sebe míti musí, totiž jistou a neomylnou pravdu, zřetelnost a srozumědnost a soud rozumný, vtipný.*

RYCHLÁ A SNADNÁ ORIENTACE je samozřejmostí; kapitoly jsou řazené abecedně a mají shodnou strukturu – výkladový článek je prokládán úryvky z dobových pramenů a historické literatury. Tři tečky (popřípadě tři tečky v kulaté závorce) vyznačují kratší (respektive delší) vynechávky v originálním textu. Hranaté závorky jsou autorskými vsuvkami: nahrazují a doplňují chybějící či nesrozumitelné části, jsou v nich nezbytné vysvětlivky i opravy. Pramenné citace vložené přímo do hlavního textu jsou odlišeny kurzívou. Jména šlechtických rodů uvádíme v nejběžněji používané variantě, jež se může lišit od oficiálního jména rodiny.

* Kvirenc, Jan: *Hrady Čech a Moravy – známé i neznámé příběhy a osudy*, Praha: Grada Publishing, 2020.

BEČVÁRY

Generál z písničky

Erb Laudonů

Jenerál Laudon jede skrz vesnici, jenerál Laudon jede skrz ves, jede skrz vesnici, má bílou čepici... Původem lotyšský vojevůdce Ernst Gideon von Laudon (1717–1790) je hrdinou téhle pozdější populární lidové písničky bůhví proč, asi kvůli rýmu. V dobových popěvcích však skutečně vystupoval a jeho památku udržuje i zaklení *Himl Laudon!* Původně nadávka pruských vojáků z 18. století v oblíbě předčila i *Teufel hinein – Sper to das!* Ve stopách generalissima se vydáme nejen na bojiště, ale též do středních Čech.

☉ Jednou z mých nejprvnějších a nejmilejších známostí byl generál Laudon, člověk obzvláštěního charakteru: vážný, skromný, zpola jakoby zarmoucený..., jenž málo..., ale přesně a pravdivě hovoří, málo o válce a nic o svých činech, který pozorně naslouchá a který celým svým chováním, svým způsobem oblékání projevuje stejnou laskavou prostotu a spořádanost, jaká vládne i v jeho mluvě. Není velké postavy, ale

dobře urostlý, hubený... a má přemýšlivé, hluboko do hlavy vsazené světlemodré oči, nebo také zcela modré...

osvícenský spisovatel

Christian Fürchtegott Gellert (1763)

☉ Statečné chování nepřítele a náš srdnatě prováděný útok způsobily ovšem strašlivou krvavou lázeň. [Vtom se] rychle rozšířila zpráva, že

polní maršálek Laudon, uctíváný celou armádou, byl smrtelně raněn a odnesen do zákopů. Tato hrozná zpráva otrásla všemi. Snad by způsobila malomyslnost..., kdybychom se nebyli přesvědčili, že Laudon nebyl smrtelně zraněn nepřítelem, nýbrž že ho pouze v zákopech udeřil kůň do stehna, takže nemohl chodit a dal se odnést. – [Laudon to komentoval:] Můj Bože! Koule mi neuškodí a taková mrcha mě donutí k nečinnosti! Dej, ať se uzdravím, než dorazí Abdi Paša se svou pomocí [40 000 nepřátel]!

Jan Jeník z Bratřic o bojích u Bělehradu (1789)

V parku zámku ve vídeňské čtvrti Hadersdorf se nachází mramorový sarkofág v antikém stylu. Na přední straně stojí: *Žák Martův na Dněpru, vojevůdce na Moravě, Odře, Bobravě, Nise, Bystřici, veterán na Uně, Dunaji, Sávě. Prostý, plný mravní velikosti, drahý císaři, vojáku, občanu.* – A vzadu: *Gideonu Ernstu*

Laudonovi postavila tento pomník jeho manželka, která jej proti své vůli přežila, a jeho dědicové. (Manželka přežila o šestnáct let.)

Datum sňatku s Clarou von Hagen není známé, muselo to být před polovinou 18. století; dva potomci, synové, zemřeli rychle po sobě v letech 1752–1753. Asi to posílilo generálovy povahové rysy: *Miloval samotu a nebyl velkým přítelem šprýmů. Vidali jej smát se jen zřídkakdy a většinou jen o samotě. Hovořil málo, ale uvážlivě a jadrně. – Svědomitý, nestranný a všestranně schopný štábní důstojník právě v těch časech překvapivě brzy dosáhl hodnosti podplukovníka.*

Narodil se 13. února 1717 do vojenské rodiny, čímž byl předurčen jeho osud. V budoucnu sám pociťoval jako nevýhodu, že se mu dostalo jen chatrného vzdělání (týkalo se to i jazykových schopností). Rodný statek Tootzen ležel v livonském vévodství, dnešním Lotyšsku. Oblast ovládali Švédové, ale vzápětí

Zámek Bečváry

„Laudonův pavilon“ v parku u zámku Veltrusy

sem proniklo bobtnající ruské impérium Petra Velikého. Vojenskou dráhu zahájil v ruských službách jako šestnáctiletý.

Když aktuální boje skončily, čerstvý podporučík se podle dobových zvyklostí snažil v mírovém mezidobí prosadit jinde. Ve Švédsku neuspěl, podobně v Prusku, kde ho král Fridrich II. měl odmítnout se slovy: *Fyziognomie tohoto člověka je mi protivná*; později toho mohl jen litovat.

Existenční nejistota Gideona přivedla na vídeňský dvůr. Kariéru zahájil v roce 1744 v Trenckově dobrovolnické *svobodné kompanii* (tento dobrodruh *nechal své lidi, kam přišel, bezohledně loupit*). Pandurská zkušenost byla sice malou kaňkou v jeho životopise, zároveň ale byla tvrdou vojenskou školou, stejně jako následné působení u příhraničních jednotek v Chorvatsku. Laudon zažil také své první (a poslední) zajetí a utrpěl zřejmě jediné válečné zranění, které jej v životě potkalo. Stal se široko daleko nejmladším majorem.

První velkou bitvu (byť ještě nebyl velícím důstojníkem) zažil u Prahy (Štěrboholy) v roce 1757. Výčet úspěchů, které na jeho sarkofágu splynuly se známými řekami, je úctyhodný. Jako vrchní velitel zažil jedinou zásadní porážku v roce 1760 u Lehnice (*Střetnutí je ztraceno, ale ne naši vinou*); vícekrát však jeho

vítězství rozmělnili či přímo promarnili politické nebo méně schopní a konkurenční vojévůdci. *Je to nepříjemná, obtížná věc být závislý na někom, kdo z politických a jiných příčin nechce začít pracovat na něčem rozhodném*, psal Laudon maršálu Daunovi.

Hodnosti přibývaly, stejně jako jiné pocty (velkokříž řádu Marie Terezie) a uznání též od protivníků – například od pruského krále Fridricha II.: *Pane maršále [to jím ještě nebyl], pojďte, prosím, posadte se vedle mne; raději Vás vidím po svém boku než proti sobě*. Polní maršál Gideon von Laudon se koncem života dočkal výjimečného titulu *generalissimus*.

Odměnou mu bylo i povýšení do panského stavu (1759). Marie Terezie mu současně darovala malé středočeské panství Bečvářky, k němuž češtinu ovládající Laudon v roce 1763 přikoupil sousední Bečvářky se starším panským sídlem. Zůstalo v jeho majetku zhruba třináct let, kdy ho odkoupil erár a Gideon s Clarou

PES ZACHRÁNCE

V červenci 1785 si maršál na svém panství Hadersdorf u Vídně zdřímil v oblíbené poustevně na břehu potoka, protékajícího panstvím. Potok se ale kvůli průtržím mračen (v kopcích, kde pramení) náhle rozvodnil a proměnil v dravou horskou říčku. Pes vzbudil pána svým štěkotem i doteky tlapy v pravý čas. Sotva se totiž Laudon vzbudil a oba rychle odešli pryč, povodeň poustevnu smetla a zpusťovala celou zahradu. Stejný zachránce zaúčinkoval znovu v lednu 1790, kdy na zámku vypukl požár (žhavý oharek vypadl z kamen a zapálil koš na papír). Laudon přitom spal ve vedlejší ložnici a málem by se udušil kouřem, kdyby ho věrný psík opět na poslední chvíli nevzbudil. Omámený maršál se po zemi dovlekl ke dveřím a přivolal služebnictvo, které oheň rychle uhasilo.

Nový Jičín – místo generalissimovy smrti (dům vpravo od mariánského sloupu)

ho nahradili novým panstvím u Vídně. (Laudonovi rozhodně netrpěli hmotnou nouzí, ale i tak šlo o nejchudšího rakouského maršála.)

Během pár let se zámek s nově utvářeným parkem zásadně proměnil. Vyhlášený architekt Jan Josef Wirth zámek obohatil o kapli, ale především o rokokové zahradní průčelí s hlavním sálem a působivým venkovním schodištěm; sochařská výzdoba je spojována s Ignácem Platzerem.

Tradice zachovala vzpomínku na netradičního generálova sluhu Ivana, litevského podkoního, nebo na budovu zvanou *Kasárna*, která měla obývat setnina hraničářských granátníků. Vykonávali tu strážní službu a jejich ranní vojenský budíček byl zároveň signálem pro poddané, aby zahájili práci na panských polích.

Přibývající věk a nemoci Laudona dovedly k rezignaci na některé funkce. Koníčkem zámeckého pána bylo zahradnictví, rád lovil, bavily ho šachy a byl pyšný na svou knihovnu. V Bečvárech nejen odpovídal, vedl různá jed-

nání (na svou stranu se ho marně snažilo získat hned několik zemí). Císař Josef II. ho párkrát vyreklařoval, aby jej coby generální inspektor pěších vojsk a zemský velitel doprovázel na cestách či na vojenských manévrech. Laudon tak byl svědkem situace, známé již od Brna, kde vladař zoral část pole – v Kunštátu v Orlických horách osobně kosil oves. Později spolu navštívili vlastenecké divadlo Bouda v Praze.

Jestliže Rakušáci ztratí Laudona, nemají žádného generála takového významu, aby mohl velet armádě. (Fridrich II.) – Zdánlivé ústraní v Hadersdorfu, kde budoval svou novou rezidenci, bylo stejně jen dočasné. Josefu II. vytrhl trn z paty při tzv. bramborové válce (1778–1779) o bavorské dědictví, při níž bylo protivníkem opět Pruské království. (Původně se tomuto konfliktu v Čechách říkávalo *švestkový rachot*, ale podle nově zaváděné plodiny, vojáky vykopávané, převážilo bramborové pojmenování.) To už se Laudon honosil titulem polního maršála.

Živio! Ať žije otec Laudon! Ať žije hrdina Laudon! znělo ze všech stran v roce 1788, kdy se mistrovský strateg znovu postavil do čela armády. Josef II. se s podporou Ruska nešťastně zapletl do války proti Osmanské říši. (Císař původně Laudonovy služby odmítl: *Již jste dosti vykonal, jste již churav, užijte raději ... odpočinku*). Teď se vojskem neslo dokonce *Ať žije svatý Laudon!* Mistrným kouskem bylo dobytí Bělehradu (1789). Při návratu do Vídně zažil maršál opravdový triumf, nemocný Josef († 1790) mu vyšel sám vstříc: *Vítej, bělehradský vítězi!*

Nový panovník Leopold II. svěřil Laudonovi *pěči o celou svou armádu*. Inspekční cesta zavedla novopečeného generalissima na Moravu. V Novém Jičíně však třiasedmásátiletého vojevůdce dostihly vážné zdravotní problémy, některé už letité (dna, žaludeční obtíže). *Ach, nemějte mne za takového slabocha a nedělejte ze mne prostáčka*, byla jeho poslední slova, když ho kdosi chtěl povzbudit. Zemřel 14. července 1790.

Epitaf z hadersdorfského náhrobku doplníme „vojenským vysvědčením“ od francouzského generála, s nímž by se asi bez problémů

„Chrámy obránců vlasti a přátel zahradnictví“ (Veltrusy) oslavuje Josefa II. a maršály Laudona a Lacyho

ztotožnila většina těch, kteří Laudona osobně poznali: *Laudon je rozumný, přitom však pohyblivý, rozhodný, rychlý, horlivý a podnikavý. Má všechny vlastnosti velkého vojevůdce a může udělat nepatrného knížete velkým vládařem...*

Laudonovo jméno figurovalo hned v několika soudobých písních a popěvcích, často po boku slavných vojevůdců: *On v každé bitvě první v řadě stojí, / a bez vší bázně v postrach nepřítelům svoje plány přede, jak Hannibal před punskými stál voji! / Jej nezadrží nepřátelská síla / a v nebezpečí chopí se spásného díla! / (...)* *Z nadhvězdných výšin hleděl jasný duch / božského Evžena [Savojského] v rakouské říši / a viděl Laudona; Evženův řekl duch: / Buď zdráv, vojvodo, Bůh Tě seslal z výše! / Ont' Bohem nadán Laudon nedostižný / a mlčenlivost jeho odkazem; / tak hledí s úctou k němu všecka zem... • Náš statný Laudon Prusům dobré naučení dal, / jim metlou po kantorsku notně vymrskal. / Teď volají: Ó já! A dávají se v běh, / jim Laudon v patách, metlou pobízí je v spěch. / A chudák Fricek s dlouhým nosem táhne zpět, / když ze sta jeho hrdin mu jich zbylo sotva pět. • Však s jménem Laudona se štěstí, zdar vždy pojí / a také se ho dosud nikdy nespustil. / Jak často Branibor se trás před jeho pěstí, / jak zblízka cítil Berlín jeho hromů dým! / ... Nepříteli vítězství jím zpola již dobyté / svou mocnou urval rukou, / zde město obklíčené vojskem kol do kola / svou osvobodil lstí před těžkou mukou! / ... I Laudonovo jméno bude skvěti / se jasným leskem v světě dějinách!*
– Joseph Haydn nazval svou 69. symfonii *Laudon* (1779) a Wolfgang Amadeus Mozart věnoval generálovi *Adagio a Allegro* (1791).

BECHYNĚ

Renesanční živobyť

*Erb posledních
Rožmberků*

Medvědí službu udělali Petru Vokovi z Rožmberka beletristé a filmaři. Komedie *Svatby pana Voka* (1970) vylíčila poledního Rožmberka jako povrchního a přelétavého frejře, nenapravitelného frivolníka, polovzdělance a špatného správce rodového majetku. Dalo by se stručně shrnout, že opak je v zásadě pravdou, i když ve Vokově životě najdeme období, kdy si užíval bezstarostného žití renesančního velmože z nejbohatší rodiny v zemi. Zámek v Bechyni se ale současně díky jeho péči proměnil ve skvělé renesanční sídlo a samotný Rožmberk nikdy neopomíjel ani své intelektuální a mecenášské zájmy.

© 1569 Petr Vok některé zločince ... u města Soběslavi popravit dal. Za tou příčinou jiní rybníkáři, že jim jejich dobré tovaryše hrom panský zutrácet dal, původem nejvíce nějakého Vondry Boráka z Pořizan, hejtmana rybníkářského, ... spuntování [spiknutí], přísahou se ve spolek zavázavše, jonáků padesáte proti pánu, že ho zabijí, učinili. Z té příčiny ... odpovědní

listy sepsat, pohružky pánu činíce, dali. (...) Místa pak, kde úklady a stavuňky na pána mívali, byla tato: za Sedlčany v struhách osm lotrů ... s osmi ručnicemi stávali... Týž osoby stály na pána mezi Vlastiboří a Komárovem... Ale nepřijel, jměv výstrahu, jinou cestou pán vyvázl.
Václav Březan – Život Petra Voka
(17. století)

☉ 1573 [Vilém předestřel], proč povinen dále není [Petrovy] závady vyvozovat [ospravedlnovat]: předně že sám dlužník jest a věřitele nevyhnutelně spokojit musí; (...) prve že jej živností a statkem poctivě a nezavadně opatřil; poněvadž svou nesprávou, nedbanlivostí, nemírností, rozpustilostí se sám [Petr] zavedl, že není povinen mu pomáhat. (...) [Petr má] na zámku deset aneb dvanáct děveček a děvčat, ty mají své zvláštní dostatečné opatření, to jsou jeho komornice, ty mívají klíče od jeho pokojů a dnem i nocí nevěrně jeho opatrují i k stolu mu slouží. K tomu žádné pobožnosti, žádného řádu, žádné správy v ničemž není, outrata nesmírná, čeledi nepotřebné s ženami množství, ježto jest mi o tom těžko slyšet, až mne srdce bolí.

Václav Březan – Život Petra Voka (17. století)

Petr Vok z Rožmberka (* 1539) si chtěl koupit Bechyně v roce 1569 zajistit větší nezávislost na svém starším bratrovi, poněkud konzervativním a autoritářským vladaři

domu rožmberského Vilémovi (* 1535). Ten svou skvělou kariéru dovršil jako nejvyšší purkrabí (vlastně premiér stavovské obce). Petr Vok zůstával dlouho v jeho stínu. Dostal sice do správy tři okrajové díly největšího majetku v Českém království, ale žádný nesplňoval velmožovy rezidenční nároky.

Takové místo našel až v Bechyni, kterou osobní péčí proměnil v reprezentativní sídlo. Jeho představy realizoval italský architekt Baltazar Maggi z Arogna, jenž do renesančního hávu oděl i jiná rožmberská sídla či zámky pánů z Hradce. *1580 Smluvil pan Petr Vok s baumistrem mistrem Baltazarem o rozebrání a rozlámání věže na Bechyni. – 1581 Stala se smlouva celá a dokonalá s mistrem Baltazarem, ... že má v Bechyni stavení udělat.* (V. Březan)

Pozdější tradice, opírající se o Vokovo působení v Krumlově a Třeboni, jej líčila jako vlídnou, milosrdnou vrchnost, ale počátky bechyňského vladaření tomu rozhodně neodpovídaly. Přelétavý a prchlivý Rožmberk se o hospodaření příliš nezajímal a svým poddaným byl

Bechyňský zámek

Průčelí zámku

obávanou, zlostně trestající autoritou. Správu panství nechával na úřednících, leckdy ovšem neměl při výběru dobrou ruku. Jejich hrabivost poddaní přičítali pánovi, a tak není divu, že se nenávisť obracela proti němu. Ukázalo se to v osm let se táhnoucím sporu s rybníkáři.

Rybníkáři byli jednak kvalifikovanými odborníky při stavbě rybníků, jednak se k nim počítala řada nádeníků na hrubé práce, tím pádem i poněkud pochybné existence. V dobovém chápání tak byly pojmy rybníkář a zločinec takřka totožné a tresty byly často exemplárně přehnané.

Počátek sporu se datuje do roku 1569, kdy se Vok jako hejtman Bechyňského kraje spíše náhodně zúčastnil popravy několika delikventů v Soběslavi. Rybníkáři přitom prokázali stavovskou soudržnost i čest – své nepřátelství vůči pánu, jehož hodlali sprovodit ze světa (*chtěli jej sklídit*), nijak neskrývali a svůj cíl vyhlásili do světa prostřednictvím opovědních listů.

Tím ovšem Rožmberka varovali, takže se všem nástrahám úspěšně vyhnul a mohl dát průchod své touze po pomstě. V pronásledování opovážlivých vyzывatelů zaangažoval úředníky na všech rodových panstvích, navíc oslovil i své šlechtické kolegy na mnoha místech Čech. I tak se jejich vesměs hrdelní potrestání protáhlo až do roku 1577: *Mordýři na rozličných místech odpravováni, na Táboře, Bechyni, Vimperku, Soběslavi, Vodňanech, Třeboni; hlavami jejich pan Petr Vok jednu truhlici naplnil.*

Bezstarostný život třicátníka, jehož hostiny a pijácké zábavy byly daleko široko proslulé, nenechal v klidu opatrného správce rožmberské tradice Viléma. Svě mínění o nesprávném živobytí mladšího bratra razantně vyjádřil ve svých dopisech z roku 1573. Při hodnocení jejich obsahu musíme ovšem brát v úvahu, že na Bechyni nikdy nebyl a informace z doslechu často neúměrně přehánějí.

PŘEVLEČENÝ MORDÝŘ

Roku 1574 poslal Václav ze Šternberka na Bechyni k potrestání zajatce, který se vydával za ženu a manželku jakéhosi Vaška, vyzывatele Petra Voka ve sporu s rybníkáři. *Posítámť manželku Vaška, odpovědníka tvého, kterýžto podjetší se za ženský pohlaví, s ním chodíval, na cestách mordovati pomáhal, krásti podomě i mordovati. Což pak i vyznání jeho s ním též se odsílá. (...) Jáť sem jej málo jednou zsucha dal stáhnouti [mučil] a trošku počít svíčkami pálit. Hned se v mordích znal, nemůž mnoho trpěti. A toť oznamuji, že se u kněze Jana, kterýž u Tebe byl, zjednal za děvečku a smejšel jeho kuchařku i zabítí. Což pak pobravši mu okolo štyřidcítí kop [grošů] a kožichy jakýs, pryč ušel, ale zase dosažen. Šternberk Voka upozorňuje, aby neopomněl potrestat též zločincova votce a mateř, kteříž jeho k tomu lotrovství z mládí vedli.*

Petr Vok byl náruživým pijákem piva (nejraději rakovnického) a vína a na zámku pořádal i několikadenní hostiny. Pitky dostaly jakýsi ustálený řád: provinilec proti pravidlům zábavy musel vypít pohár navíc a zapsat se do *pokutních register*. Zachovaly se z let 1573–1576 a jsou velmi pestré. (*Byl jsem vesel rád, však s bázní boží! – Venuše, ty jsi má smrt! – Má klisna klepouchá a má žena poctivosti nemá.*) Nezřídka je doprovázely obrázky, potvrzující uvolněnou atmosféru Vokova pohostinství. Pijatik se zúčastnilo přes sto příslušníků rytířských rodin, většinou správně příslušníci panstva, občas duchovní, nechyběli ani zástupci měšťanského patriciátu. Ostatně jedním z efektů takových schůzek bylo navazování osobních kontaktů.

Životní styl Petra Voka nijak zvlášť nevybočoval z obvyklých životních standardů renesančního panstva, na Bechyni se žádné mimořádné výstřelky – a to ani sexuální (povětšinou nepřesahovaly rovinu erotického flirtu) – neodehrávaly. Ženský fraucimor, spravovaný sestrou Evou, byl na panských dvorech běžný. A ani Vilém, ač ze zdravotních důvodů abstinent, nebyl žádný puritán, který by bratřovi nedopřál rozptýlení.

Nejvyššímu purkrabímu šlo zejména o ne-hospodárnost bechyňského dvora. I tady se ale chceme Petra Voka alespoň zčásti zastat. Když roku 1592 usedl po bratrově smrti na post rožmberského vladaře, činily sice jeho pohledávky asi 150 000 kop grošů míšeňských, zato dědictví po Vilémovi představovalo dalších 900 000 kop dluhů!

Petr Vok se ze svých finančních těžkostí, jež kulminovaly kolem roku 1575, kdy mu kvůli dluhům hrozilo mimo rodinná panství dokonce zatčení, dokázal poučit. Své sehrál bratřův vliv, ale též Petrův věk a zdravotní stav. Celkově se zklidnil, začal se víc zajímat o hospodaření a brzy se stal až překvapivě zdatným podnikatelem.

Nezapomínal přitom ani na své intelektuální zájmy: *Pan Petr Vok z Rožmberka již tehdaž mysl k knihám měv a drahný počet jich shromáždív.* Inventář jeho soukromé knihovny, mimochodem největší u nás, čítal začátkem 17. století neuvěřitelných 11 000 položek! Petrovi čím dál častěji – jako svému mecenáši – adresovali své beletristické i odborné spisy slavní humanisté.

*Náměstí
v Bechyni*

Kostel sv. Matěje

Nazrál čas k ženitbě, jež měla přinést majetkovou vzpruhu a zaručit pokračování rodu (všechna čtyři Vilémova manželství zůstala bezdětná): volba padla v roce 1580 na třináctiletou Kateřinu z Ludanic. Očekávané dědictví se však kvůli jejím hamižným poručníkům zmenšilo na moravské panství Helfštejn. Čtyřicátník Petr Vok našel v psychicky poněkud nevyrovnané dívce nábožensky spřízněnou duši, ale dědice se nedočkal.

Jednou z příčin sporů s bratrem Vilémem byly náboženské rozdíly. Petr Vok se již v mládí vzdal katolicismu a přiklonil k luteránství, v osmdesátých letech 16. století se pak po zralé úvaze přihlásil k jednotě bratrské. Manželka shodné víry ho přitom ovlivnila jen zčásti (*paní manželka jeho důvěrnost v služebnostech církevních ... k správcům jednoty bratrské jměla*).

Coby vladař domu rožmberského – jako takovému mu ze zákona náleželo mezi šlechtou první místo v zemi – obstál Petr Vok († 1611) se ctí. Možná v tom svou roli sehrálo i poučení, jež si odnesl ze svých přece jen poněkud bouřlivějších let na bechyňském zámku.

Manželství Petra Voka a Kateřiny vyhlíželo idylicky, ačkoli očekávaný dědic nepřicházel. Počátkem devadesátých let 16. století ale přišla krize. Kateřina bez svolení odjela na svůj bývalý hrad Helfštejn a letopisec dodává: *Velmi laskava byla na jednoho z mladých komorníků. Petr však nepřístojné chování ženy, jíž zřejmě neuspokojovalo soužití s o tolik starším mužem, velkoryse amnestoval s tím, aby v předsevzetí svém se upamatujíc, čeho se tu proti Bohu a slibu manželskému dopustila a jakú příčinu k pomluvám a klevetám dala.* Domů se vrátila po šesti týdnech. – Psychická nevyváženost mladé paní se vyvíjela v trvalou poruchu (byla *zdětinilá a nesmyslná*). Jednou, po Petrově odjezdu z Krumlova za vojenskými povinnostmi, podlehla hysterii, dala zapřáhnout selské klisny od pluhu a odjela na odlehlý statek Kuklov. Tam *zůstala ve dvoře ... přes noc na slámě leževši*. Blouznila, vsugerovala si, že musí za manželem do Prahy (byl v Uhrách). *Neposlušenství, protivenství, zlost jsem trpělivě snášel a mile promíjel i odpouštěl*, velkodušně opakoval vladař. Psychózy se stupňovaly, stavy zármutku a pokání se střídaly s hysterií, dostavily se přeludy. *V nemoc pomínutí smyslu z nespání upadši, divně sobě počínala...* O choromyslnou paní bylo dalších sedm let důstojně, leč pod dohledem postaráno v ženském fraucimoru. Čtyřiatřicetiletá Kateřina se rozloučila se světem v roce 1601.
